

verovanj, praks in ritualov pridružuje tudi antropologija. Poleg novih vprašanj in neobdelanih dimenzij se pojavljajo tudi reinterpretacije (institucionalne) zgodovine religije, religiozno vedenje pa je postavljeno v kontekst identitet in širšega družbnega življenja. Sledi precej specifična študija o literaturi, ki naj bi po besedah avtorja Warrena Boutcherja pripomogla k odkrivanju vzorcev idej in mentalitet, ki so (pre)oblikovali moderno Evropo. K temu bi lahko prispevala na primer analiza ljudske literature, zgodb in pesmi, ob tem pa bi se bilo treba izogniti "književnemu nacionalizmu", ki kanone renesančne literature skoraj tekmovalno razvršča po narodnostih (ki pa, mimogrede, nikakor niso renesančne kategorije).

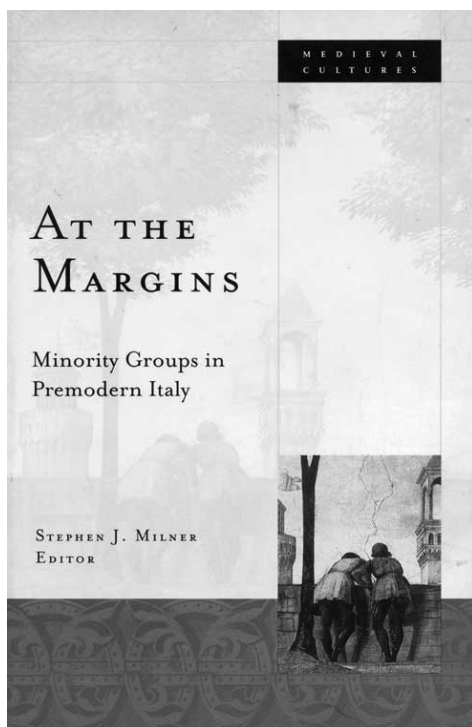
Brian W. Ogilvie se v prispevku dotakne renesančne znanosti, ki – zaradi povečevanja kasnejše "znanstvene revolucije" – običajno ni bila deležna posebne pozornosti. Zgodovinski prispevki od sedemdesetih let dalje so zanimanje zanj nekoliko oživili, zlasti z novim pogledom na alkimijo in magijo, "jezikovni obrat" pa je prispeval še zanimanje za jezikovne reprezentacije. V zadnjem poglavju, ki poskuša zajeti zgodovinske obravnave politike in politične misli, pa John M. Najemy, podobno kot ostali avtorji v zborniku, opaza pomembne premike v historiografiji sedemdesetih in osemdesetih let tudi na tem vsebinskem področju. Takrat so obravnave politične misli začele izstopati iz dotedanjega ozkega okvira in poskušale zaobjeti tudi diskurze, ideje, rituale in vse, kar je povezano z razmerji moči. Obenem so pokazale tudi zanimanje za spremljajoči kontekst (demografijo, družinske odnose, spol, marginalne skupine ipd.), kar je tudi tu pripravilo temelje za antropološko usmerjeno socialno zgodovino.

Zbornik *Palgrave Advances in Renaissance historiography* torej želi pokazati, da ima tudi zgodovinopisje (in ne le zgodovina) svoj tok, kar poskuša prikazati z dokaj podrobnimi študijami in s strnjenimi pregledi obenem. Težko bi rekli, da je zbornik pregleden prikaz historiografije renesanse, vendar pa s svojimi opažanji jasno nakazuje smer razvoja aktualnejših zgodovinskih obravnav renesanse, v njem zajete razprave pa so tudi dobra podlaga za "nekoliko drugačno" razmišljanje o renesansi.

Urška Železnik

Stephen J. Milner (ur.): AT THE MARGINS. Minority Groups in Premodern Italy.
Minneapolis, London, University of Minnesota Press, 2005, 283 str.

Meja, rob, obrobje, skrajnost so le nekatere od oznak, na katere se – zlasti če se govori o družbi – veže kopica pomenov. Tudi stanje, ki izhaja neposredno iz omenjenega, torej, biti na meji oz. na robu, biti obroben oz. marginalen, ni nič manj napolnjeno s konotacijami in z družbeno-kulturnimi pomeni. Zdi se, da je prav takšno

razumevanje "marginalnosti" vodilo pisce pričujočega zbornika, ki so se družbenega obrobja in obrobnosti lotili z različnih zornih kotov, marginalnost(i) pa obravnavali v fizičnem, prostorskem, še bolj pa v simbolnem smislu, tako s pomočjo opazovanja besedilnih kot retoričnih sledi, ki o njih pričajo.

Zbornik *At the margins*, ki je izšel leta 2005 pod uredniškim vodstvom Stephena J. Milnerja, zgodovinarja in predavatelja na univerzi v Bristolu, je plod znanstvene konference, ki je v okviru centra za srednjeveške študije na omenjeni univerzi potekala leta 1998. Zgodovinarji, še posebej tisti, ki sta jim bližje socialna in kulturna zgodovina, so tedaj s svojimi prispevki plodno soočali zelo različne vidike marginalnosti, predstavljali različne družbene skupine in segmente, ki so (bili) podvrženi marginalizaciji, predvsem pa dokazovali,

da je ta pojem v "predmoderni" dobi in še posebej v renesančni Italiji izredno težko primerljiv z današnjim pojmovanjem družbene obrobnosti. Ne le, da se je koncept marginalnosti skozi čas spremenil; tudi na isti časovni točki je bil v sebi opazno raznolik, ambivalenten in nadvse izmuzljiv. Premičnost in fleksibilnost tega, kar v neki družbi predstavlja obrobje, je namreč povezano z nenehnimi pogajanji o mejah, ki še zdaleč niso ostre ali enoznačne, in posledično o tem, kdo je znotraj in kdo zunaj njih. Tudi samo oblikovanje identitet, ki nastajajo na podlagi teh pogajanj, je torej proces, ki konstantno poteka, in ne statično dejstvo niti enkratno dejanje.

Zbornik tako zvesto sledi težnji po nenehnem postavljanju obrobja pod vprašaj. Razkrivanje odnosov med družbenim robom oz. periferijo v Italiji med 13. in 17. stoletjem na eni in centrom na drugi strani na neki način služi kot ponovno branje kulture (s poudarkom na renesančni) in celo kot razgaljanje stereotipov, vezanih na renesančno Italijo kot "zibelko moderne države in modernega človeka".

V prvem od štirih delov v ta namen urednik nakaže rdečo nit, nekakšno teoretsko mrežo, ki ji nato sledijo vse ostale študije, te pa so tudi vsebinsko spretno prepletene. Milnerjeva uvodna študija poskuša namreč zgodovinske obravnave marginalnosti vpeti v leksiko antropologije ter kritično besedišče postmodernizma in kulturnih študij. Prav slednje so namreč prispevale k temu, da se je pozornost preučevanj pre-

usmerila k *drugemu* kot ključnemu elementu v procesu zamejevanja identitet z iskanjem razlik. Obenem pa je antropološka radovednost pripeljala do tega, da se je pogled bralcev (preteklih) kultur pričel osredotočati prav na marginalizirane, izključene in utišane skupine, identitete in glasove, dotlej odsotne iz tradicionalne zahodne historiografije. Postopoma je pozornosti postajalo deležno tudi razumevanje tega, kako so se centri moči spoprijemali z "ogrožanjem" stabilnosti, ki je prihajalo s strani marginal(izira)nega *drugega*, in kako so tega poskušali utišati.

Uvodnim smernicam se pridružita prispevka Dereka Duncana in Petra Burka, ki vsak na svoj način dopolnita tematiko "središčnosti obrobja" iz prvega sklopa. Duncan se naslovne teme dotakne skozi obravnavo Ecovega romana *Ime rože* in njegove metaforike – opatije kot družbenega telesa, ki na ritualiziran način izvrže smeti in nečistočo, tudi v simbolnem in spiritualnem smislu. Do ekskluzije ogrožujoče herezije, ki je nastala znotraj "zdravega" telesa srednjeveške cerkve, namreč pride z retoriko demonizacije, s tem pa se utrdijo tudi meje med "čistim" in "nečistim". Burke pa se nakazanih smernic loteva na širši ravni, saj pregledno podaja možnosti spremenjenega branja preteklosti. Novo branje je pomembno predvsem zato, ker je zgodovinar po njegovih besedah podoben nekakšnemu "kulturnemu prevajalcu", ki poskuša jezik preteklosti narediti razumljiv sodobnemu bralcu. Do tega ga lahko privedejo premiki, kot sta kritika *velikih pripovedi* (med katere sodi tudi renesansa) in *jezikovni obrat* (ki poskuša spodkopati idejo o utrjenih družbenih identitetah), saj pomagata k decentriranemu oziroma policentričnemu pogledu na renesanso. Seveda je raziskovalec ob tem ves čas v skušnjavi, da bi sodobno točko pogleda prenašal na preteklost, ki pa se ji mora upreti.

Drugi del zbornika se loteva zlasti pomembne značilnosti družbenega obrobja: njegove premičnosti oziroma fleksibilnosti. Ker meje niso enkrat za vselej ustaljene, na obrobjih nenehno potekajo pogajanja. Ravno zaradi te nestatičnosti se obrobja marsikdaj kažejo kot izrazito prehodna in dvoumna. Eno takih področij je na primer sodomija, ki jo v svoji študiji obravnava Michael Rocke. Ta seksualna praksa, ki je sicer povzročala največ strahu, ker naj bi nad grešnike klicala vojne, kuge, zarote in nered, zaradi splošne razširjenosti dejansko sploh ni bila tako "obrobna". Pravzaprav je homoseksualnost (ki je – skupaj z ostalimi nereproduktivnimi seksualnimi praksami – sodila v sodomijo) predstavljala povsem običajno moško izkušnjo, pri čemer pa je o (ne)sprejemljivosti tega dejanja odločala predvsem porazdelitev vlog. Če je pasivno vlogo pri seksualnem srečanju prevzel mlajši, aktivno ("sodomitsko") pa starejši moški, je bilo dejanje razumljeno le kot začasna deviantnost. Nikakor pa to ni veljalo v obratnem primeru, ko je bil ta "nagnusni greh" strogo kaznovan.

V nadaljevanju bralec sreča še druge marginalizirane skupine. Kenneth R. Stow na primer razpravlja o stigmatizaciji italijanskih judov, ki so zaradi prerokovanja poosebljali magijo in čarovništvo ter so bili za ostro demarkacijsko črto zidu svojega geta skoraj povsem izolirani. Hkrati pa je ta meja ogradila fizični in družbeni prostor,

areno za izključno judovske dejavnosti, kar je tistim znotraj nje na neki način omogočalo resnično svobodo.

Doseganje družbene izolacije s pomočjo fizičnega ograjevanja je prikazano tudi v razpravi Mary Laven o beneških ženskih samostanih; klavzura je poleg fizične povzročala tudi čustveno in kulturno izolacijo. Ženske, ki so – velikokrat po volji drugih – vstopile v samostan, so se odrekale svojemu statusu, pridobile pa so si nov, dvoumen status nune, ki je po eni strani vredna spoštovanja, po drugi pa se že skoraj približuje pocestnici ali se povezuje z drugimi marginalnimi skupinami. Tanka črta je ločevala tudi sirote, najdenke in samske ženske od prostitutk. O tem, kako so jih "krutemu svetu" poskušale iztrgati karitativne ustanove, ki so jih želele obvarovati pred izgubo časti, v svojem prispevku piše Philip Gavitt. Institucije, kakršna je bila *Ospedale degli Innocenti*, naj bi tako delovale po načelu, da moralna okužba potrebuje vsaj tako "skrbno" izolacijo kot medicinska, saj so imele ženske v novoveški italijanski družbi na razpolago le nekaj alternativ poroke; samostan, špital ali prostitucijo. Da so bili glasovi z obrobja velikokrat ženski, čeprav ne vselej povsem utišani, ugotavlja tudi Judith Bryce, ki razkriva primere pisemenih florentinskih žensk v 15. stoletju, čeprav je bilo obvladovanje pismenosti, ki se je povezovalo z nadzorom, represijo in utišanjem, tedaj v domeni moških.

Pravico "biti slišani" pa so si morali izboriti tudi izgnanci (o tem Milner) ki jih je doletela tako prostorska kot ideološka odtujitev, vendar so – čeprav so bili tudi jezikovno, simbolno izključeni iz skupnosti – sami poiskali svoj retorični kanal v literarnem ustvarjanju, zlasti liriki, v kateri so iskali kompenzacijo za svojo politično izključenost. Brez pravic, pa vendar pravno obravnavani v mestnih statutih, so bili tudi italijanski sužnji. Njihovo vlogo in položaj med leti 1350 in 1550 v svoji študiji obdeluje Steven A. Epstein, ki ugotavlja, da je prisotnost suženj in sužnjevi, različnih etničnih pripadnosti, prebivalcem Apeninskega polotoka – v času, ko je Italija predstavljala le geografski pojem – prek razlik do tujcev pomagala definirati, kaj pomeni biti Italijan. Marginalna skupina, ki je v zborniku nato deležna pozornosti, so gorjani oziroma hribovski prebivalci iz okolice Firenc, na primeru katerih je želel avtor Samuel K. Cohn, Jr., pokazati, da je v tem času tudi sam odnos med centrom in periferijo zelo spremenljiv. Zaradi finančne depriviranosti in visokih davkov, ki so ščitili obmestne nižinske kmete, so namreč gorski kmetje kmalu spremenili svojo retoriko iz ponižnih prošelj v prave izsiljevalske grožnje. Nazadnje so v zborniku kot obrobna skupina italijanske renesančne družbe predstavljeni še starostniki. Ti so marginalizirani tudi zato, ker so skoraj povsem izpuščeni iz historiografskih razprav o renesansi, čeprav lahko o tej družbi povedo marsikaj zanimivega. Dennis Romano povzema ugotovitve o tem, da so ostareli v renesančnih Benetkah tvorili precej raznoliko skupino, ki je združevala kopico nasprotij. Po eni strani se je starost povezovala z revščino, boleznijo in še pogostejše z impotenco, po drugi strani (te nocije je bila navadno deležna le moška elita) pa z modrostjo in znanjem. V družbi cenjen starejši moški je bil

lahko le premožnejši oče – patriarh v bratski skupnosti, *fraterni*. Ključni pogoj za ugoden položaj v starosti je namreč predstavljala prav vpetost v sorodstvene mreže, ki je omogočala tudi finančno preskrbljenost, iz katere pa so bili izvzeti *popolani*. Preživetje preprostega ljudstva je bilo namreč odvisno od njihovega lastnega telesa, ko pa je to oslabilo, so se starci in starke za preživetje posluževali zlasti del, povezanih s katoliškim kultom smrti. Bedeli so pri umirajočih in umivali mrliča ali pa so si poskušali zagotoviti podporo špitalov in samostanov. Zanimiva je tudi avtorjeva teza, da je občasno prišlo celo do nekakšne zamenjave vlog, saj so nekatere ostarele hišne pomočnice lahko prevzele tudi vlogo "patrona". Ko je gospodar zanje naredil "kaj dobrega", je namreč v zameno pričakoval, da bodo s pobožnostmi na njegovo dušo priklicale pomoč svetnikov. Romano zaključí z ugotovitvijo, da ostarelost ni pomenila le časovne stopnje na lestvici življenja, temveč se je neločljivo povezovala tudi s statusom in spolom, s tem pa zaokroži zadnji vsebinski sklop o manjšinskih skupinah.

Zbornik *At the margins* tako podaja prepričljive primere, ki pričajo o dvoumnosti polnih družbeno-kulturnih obrobij in o transgresivnosti meja, zlasti pa pušča odprto pot interdisciplinarnemu načinu preučevanja preteklosti. Mozaik raznolikih prispevkov torej sledi načelom nove zgodovine in prinaša na področje preučevanja zgodovine marginalnosti svojevrstno svežino.

Urška Železnik

Marta Verginella: ŽENSKA OBROBJA. Vpis žensk v zgodovino Slovencev.
Ljubljana, Delta, 2006, 203 str.

Letos je pri založbi Delta izšla monografija Marte Verginella, v kateri je avtorica združila osem predhodno že objavljenih esejev oziroma prispevkov, ki jih druži ukvarjanje z zgodovino žensk. Delo "Ženska obrobja" odraža odkrito prizadevanje za prispevanje k "vpisu žensk v zgodovino Slovencev", kakor namiguje tudi sam podnaslov. Na potrebo po pisanju zgodovine, v kateri kot pomembne akterke nastopajo tudi ženske, že dolgo opozarjajo mnoge sugestije iz različnih disciplin in akademskih svetov, vendar pa je konkretne rezultate teh pobud še vedno mogoče prešteti na prste. Morda to še toliko bolj velja za slovensko zgodovinopisje, ki se v veliki meri še trdno oklepa tradicionalnega, moško-središčnega zgodovinopisja. Avtorica si torej prizadeva vsaj delno zapolniti ta manko, njene prispevke pa je tako mogoče razumeti kot delček v mozaiku ponovnega pisanja zgodovine, tokrat z vidika in pozicije žensk.

Posamezna poglavja v knjigi posegajo v nekatere segmente novejšje slovenske zgodovine skozi izkušnje žensk, ali pa slovenske ženske umeščajo v širši evropski okvir ukvarjanja z ženskimi študijami in študijami spolov. Čeprav so prispevki